

Мундан икки ой бурун «Туркистонда англиз мудофаасини сактамоқ учун Чин кўшуни келмоқчи эмиш» деган бир хабар чикганда «Хуррият» газетаси икки мақола ила фикрини билдирган[1] ва Туркистон сиёсийларини уйғоқликка чакирган эди. Бу кун иш бир оз очилди: Туркистонга англиз вакилларими, англиз жосусларими кела бошладилар.

Бу вакиллардан Когонда Сапар Бадлўф[2]нинг уйига кўнган бир хиндли Парнаснинг рус расмий доираларинда бердиги маълумотга караганда бир одам хинд инкилобчиларидан эмиш. Хиндустонда инкилоб чикармоқ учун большевиклар билан музокара килгали келган эмиш. Шаркнинг эски ҳукуматлариндан бириси айдиги учун рухсат берилса, бечора ҳукуматини кўрмоқчи эмиш.

Бунларнинг юкори доираларга ҳам сўзлари шу эса биз бунларга «яшурун бир мақсад учун келган жосуслар» деб қарарга мажбур қолурмиз. Юкори доираларга тилақларини очибгина айтқан бўлсалар, у вақт бунларнинг большевиклар билан музокара килгали келган вакиллари айдуқларига шубҳа қолмас. Хар ҳолда маъсаланинг шу нуқтаси маълумдурким бунлар жосус бўлсалар ҳам вакил бўлсалар ҳам тилақлари бирдир. Бунларнинг иккинчиси бир Хиндустонни олмақчи бўлганлар. Бунларнинг кўзлари бизнинг юртимиздадир.

Англизлар билан Туркистон орасинда Афғон ва Чин ҳукуматлари бордир. Ажабо Британия тулкилари Туркистонимизга бурунларини сукмоқучун Чин ҳукумати биланми онглашадилар. Афғон ҳукумати биланми?

Оғиз хабарларига караганда, хар иккиси билан ҳам онглашган, хатто Афғон ҳукумати билан иттифоқи кучлироқга ўхшайдилар. Лекин биз шул Афғон ва Англиз иттифоқини қабул қилмаймиз.

Маълумдурким: бу кун Герман ва Турк давлатларининг биринчи душманлари англиздир. Герман ва турк давлатлари олдида Туркистоннинг англизларга кечмақиндан русларга қолмоғи яхшироқдир. Бир вақтлар ўзини турк давлатининг бир қашиши[3] атаган Афғон ҳукумати турк сиёсатига шунча молик бўлган бир маъсалани қабул қиларми?

Англиз билан иттифок этмақ – герман ва туркга қарши чикмоқдир. Афғон ҳукумати бу йўлга қирарми? Англиз хийласининг таъсири буюқдир, эҳтимол қим, Афғон ҳукумати ҳам олдандур, лекин бизнинг умидимиз бошқадир.

Афғон ҳукуматининг урушга қотишмоғи мумқиндир, унинг қучи бордир, эҳтимолқим, вақти дақи бўладир, лекин биз умид қиламизким, Афғон ҳукуматининг бу ҳаракати англиз фойдаси учун эмас, герман ва турк пилонларига мувофиқ бўлмоқ шарти билан ўз фойдаси учун бу ҳаракат Хиндустонга қарши бўлгулидир.

Аммо Англиз ва Чин иттифоқи мумқиндир. Чин ҳукумати Жапун тазйикотиндан қутулмоқ ва ўлкасининг рус нуфузи остида қолган қисминда ўз ҳуқуқини тасдиқ этурмақ учун Англиз давлатининг турли хизматларига ҳозирдир.

Эмди масъаланинг бошка бир жихати колди. Туркистонни дахи Хиндустон каби ютмокчи бўлган англизлар бу уруш майдонидан кандай чикарлар? Маглубми? Маглуб чикарлар эса, Туркистонни кайси куч билан сакларлар?

Ўз хийлаларига ишонган чидамли англизлар ўзларини шул мухорибадан оз зарар билан сокгина куткармоқ учун албатта бир пилон чизган ва шул пилонларига ишонгандирлар. Мана шул нуктага биноан, сулхдан бурун Туркистонни олиб душманларини «амру афу»[4] каршисинда кўймоқ ва сулх мажлисинда кирганда Туркистонни кайтариб берарга мажбур бўлсалар ҳам унинг ўрнида бошка ёқдан бирор нарса сакламоқ фикринда бўлсалар керак.

Аммо бизнинг фикримизга кўра, англиз ҳукуматининг бу урушдан оз зарар билан сокгина кутулмоғи мумкин эмасдир. Германиянинг огир ва ёмонрок зарбаси англизларнинг бошларига инар[5]. Англиз ҳукумати бутун ишдан чикмайин бу урушдан чиколмас. Шул суратда Туркистоннинг толеъи[6] нимадир?

Уни туркистонлиларнинг ўзлари тайин киларлар, аммо иттифок ва иттиход айтиб бутун фикрларини бир нуктада тўплагандан кейин!..

(«Хуррият», 1918 йил, 29 март, 82-сон)

[1] «Хуррият» газетасининг 64-сонидаги «Англиз ўйунлари» ва «Таксими аъмол» (67-сон) маколалари назарда тутилади.

[2] Сафар Бадлов — Когонда (янги Бухоро) яшаётган рус мухожирларидан бири. Амир Олимхоннинг маслахатчиси ва ноиби Миллернинг буйругига кўра Когонда кўплаб рус ва яхудий бойлари тўплаган эди.

[3] кашиш — тортилган, жалб этилган.

[4] амру аву — афв этиш хакидаги буйрук. Бу ерда: амнистия.

[5] инар — келар, тушар.

[6] «Туркистоннинг толеъи» хакида Фитрат айна 10-йиллар охиридаги сиёсий воқеаларни чуқур таҳлил этган «Шарк сиёсати» (Тошкент, 1919) рисоласида батафсил маълумот берган.